

динамічності та енергійності, корелюючи з частотою основного тону та тривалістю, що обумовлює певну просодичну комбінаторику жанрової моделі політичного дискурсу.

У подальшому дослідженні вважаємо доцільним детальне вивчення функціонування просодичних підсистем (тональної, динамічної та часової) в аспекті риторичної орієнтованості, а саме виявлення риторичного на фонетичному (просодичному) рівні. Виділені в результаті аналізу просодичні способи реалізації риторичної орієнтованості дозволять надалі порушити питання про просодичну складову риторичної функції мовлення, так і про специфічну функцію просодії у контексті неориторичного підходу щодо мовленнєвої комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сагач Г.М. Риторика. - К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. 2. Сципта А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання. - К.: Вид. центр КДЛУ, 2001. 3. Халіта А.А. Взаємодія інтенсивності і тональних характеристик як інтенсивності компонентів інтонації тексту // Взаємодія сегментного складу і просодії тексту: Сб. научних трудов. - К.: КПІІІІА, 1986. - С.53-56. 4. Watson J. Convergence in the Brain: the Leakiness of Bilinguals' Sound Systems // Language Change. The Interplay of Internal, External and Extralinguistic Factors. - Berlin: Mouton de Gruyter, 2002. - P.243-266.

ВЕРГУН Л.І.

Тернопільський національний економічний університет

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДНОСТІ ОСВІТНЬОЇ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Метою публікації є представлення результатів дослідження загальних аспектів взаємовідповідності освітньої лексики англійської і української мов.

Наше **завдання** полягає в окресленні меж освітньої лексики в англійській і українській мовах, її визначенні, виявленні рис, притаманних освітній термінології, розгляді проблеми становлення перекладної взаємовідповідності освітньої лексики двох мов, короткому аналізі та зіставленні лексико-семантичних полів "освіта" - "education" в англійській і українській мовах. З огляду на завдання, впливає **актуальність** та наукова **новизна**, адже питання перекладацького прирівнення терміносистем все ще залишається не вирішеним. **Предметом** дослідження слугує неперекладна взаємовідповідність освітньої лексики англійської та української мов, а **об'єктом** - освітня термінологія зазначених мов. **Матеріалом** слугували тексти освітніх документів англійської та української мов та словники.

Освітня лексика в англійській і українській мовах - це сукупність лексем, що об'єднана асоціативно-логічними зв'язками у межах лексико-семантичного поля (далі ЛСП) "освіта" та забезпечує спілкування на різних рівнях у сфері освіти. Інтегральною ознакою такої лексики є семантичний множник "*належність до освіти*".

У межах освітньої лексики англійської і української мов виділяємо: 1) терміни: а) терміни власне терміносистеми освіти, б) суміжні терміни; 2) номенклатура; 3) колоквіалізми: а) розмовна шкільна лексика, б) розмовна студентська лексика, в) професійна розмовна лексика викладачів і вчителів.

Освітні терміни - це лексеми, об'єднані у межах терміносистеми освіти, що номінують поняття і явища цієї галузі та використовуються для професійного і науково-теоретичного спілкування фахівців освіти.

Конституентами досліджених ЛСП в обох мовах є терміни та розмовні лексеми, що позначають явища, поняття та предмети, які існують в освітній системі однієї країни і відсутні в інших, або терміни-реалії (напр., *rolling admission амер.* негайне зарахування (зарахування до закладу освіти відразу після отримання заяв, а не через встановлений термін); *assistant professor амер.* старший викладач (викладач із дипломом бакалавра чи магістра (у великих університетах - доктора)); *second class брум.* диплом другого розряду (в

англійських університетах); *sixth-former* *брит.* шестикласник (учень останнього класу старшої середньої школи віком 16-18 років) т. ін.)

Наявність термінів і розмовних лексем суміжних галузей є характерною рисою ЛСП "освіта" в англійській і українській мовах. Більшість термінів, запозичених із терміносистем психології, філософії та теорії пізнання, бібліотечної справи, інформаційних технологій, належить до спільного термінологічного фонду обох мов (*тест Векслера* - *Wechsler's test*; *cognition* — *пізнання, пізнавальна здібність; конкретне й абстрактне у навчанні* — *concrete and abstract in learning*; *комп'ютерні навчальні системи* — *computer-assisted teaching programs*; *довідковий відділ бібліотеки* - *reference library department* та ін.). Частково збігається термінологія, запозичена зі сфери юриспруденції (*in loco parentis* - (*лат.*) *замість батьків, як батьки (коли вчитель чи адміністрація школи несе відповідальність за учнів під час їхнього перебування у школі); нострифікація* — *nostrification*). Найменше взаємовідповідності є між термінами англійської і української мов, запозиченими з інших терміносистем, донорами яких є терміносистеми фінансування, релігії, спорту, військової справи (*half blue* — *нагорода спортсменам за друге місце (за участь у малих спортивних змаганнях у Оксфорді та Кембриджі); шкільна спартакіада* — *school sport competition*; *choir school* - (*брит.*) *школа з навчанням церковному співу (приватна платна школа, (особливо в Оксфордському чи Кембриджському університеті), в якій деякі учні поряд із отриманням звичайної середньої освіти навчаються співу у хорі собору чи церкви, вища духовна школа* - *higher school of divinity; військова кафедра* - *ROTC (reserve training officers center)*).

Студентський сленг охоплює всі сфери студентського життя: *rah-rah rarry* - *амер. студент, який створив сім'ю, не маючи коштів на її утримання*; *dodo* - *розм. курсант школи аеродромних фахівців; mortar-board* - *розм. академічний капелюшок*; *post-mortem* - *розм. переexамінування*; *floorer* - *розм. важке екзаменаційне питання, завдання*; *нерозв'язна задача*; *phi-bete* - *амер. студ. жарт, фі-бет (член братства "Фі-бета-каппа")*; *pill-pedler* - *амер. розм. студент-фармацевт*; *plugge r* - *амер. стараний студент*; *зубрило*; *геррат* - *амер. розм. студент-другокурсник*; *youngster* - *розм. курсант другого курсу військово-морського училища, "сапага"*; *rollman* - *розм. студент, що закінчив коледж без відзнаки (у Кембриджі)*, *flunk-out* - *розм. студент, виключений за неуспішність*; *абітуріант (абітуріант)-applicant, enrollee*; *бар (студ., жарт. їдальня)* [1:40]— *canteen*; *сенсей (викладач)* [1:236]- *teacher*, *студіозус (студент)- student* [1:251]; *степан (стипендія)- student's stipend* [1:248], *нульовий (студ. який нічого не знає) - not ready for classes* [1:191].

Шкільний жаргон (*schoolboy slang*), як і студентський, багатий на переосмислену лексику: *hookey-player (hooky-player)* - *амер. розм. сачок, прозвільник (про школяра)*, *wetbob (wet bob)* - *учень Ітонського коледжу (Великобританія), що займається водним видом спорту, весляр*; *swot* - *1 розм. 1) зубріння, зубрячка 2) зубрило 2. зубрити, визуджувати*; *tug* - *розм. стипендіат Ітонського коледжу (Великобританія)*; *ботанік (жарт, відмінник, стараний учень) - joc. straight A student* [1:55]; *Чукотка, Камчатка (остання партя) - the last desk in the row*; *драйка (тріпка) - satisfactory mark ("three")* [1:103]; *твікс (двійка)—poor mark ("two")* [1:255]; *диря (директор школи)- school principal* [1:98]; *франя (вчителька французької мови) - French teacher* [1:274]; *хімоза (вчителька хімії, зовсім неприваблива) — chemistry teacher (not attractive)* [1:283].

Розмовна лексика вчителів та викладачів характеризується яскравою образністю та переосмисленням в обох мовах: *advantaged urbans* - *"забезпечені урбанізовані школи"* (категорія урбанізованих шкіл, учні яких мешкають у метрополіях, їхні батьки займають високі керівні посади; самі учні цих шкіл); *disadvantaged urbans* - *амер. "міські бідняки"* (категорія шкіл у метрополіях, де навчаються діти з незабезпечених сімей; самі учні цих шкіл); *drill and kill* [2:243] - *"тренує та руйнує"* (термін указує на зневажливе ставлення до

традиційних методів навчання, в яких для автоматизації вмінь використовується заучування та тренування) т. ін.

Початок лексикографічної фіксації освітньої лексики цих двох мов на фаховому рівні позначений різними періодами: перші тлумачні фахові словники освітньо-педагогічної тематики у Великобританії і США з'явилися на початку XX століття (*The Teacher's Encyclopaedia of the Theory, Method, Practice, History and Development of Education at Home and Abroad, written by many of the most eminent educational writers, thinkers, professors and teachers of the day: In 7 vol. / Ed. by A.P.Laurie. - London: Caxton publishing company ltd., 1911- 12*), а в Україні – наприкінці XX століття (*Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Гол. ред. Столюк-К.: Львів, 1997. - 374 с.*).

Становлення англо-українських і українсько-англійських перекладних відповідників прослідковується за виданими в різний період перекладними словниками. У неспеціалізованих перекладних англо-українських та українсько-англійських словниках освітня лексика не перевищує 1% від загальної кількості зафіксованих лексем. Упорядкованої лексикографічної фіксації українських перекладних відповідників англійської освітньої лексики у XX столітті не було, тому «Англо-український словник освітньої лексики» (*Англо- український словник освітньої лексики / Уклад. Лариса Верзун. - Тернопіль: Підручники та посібники, 2002. - 184 с.*) став першою спробою уніфікації та стандартизації англо- українських перекладних відповідників цієї галузі. Він містить близько 4 тисяч англійських освітніх лексем, 43% яких належить етноспецифічній лексиці.

Недостатня уніфікованість та не завжди точне тлумачення деяких термінів української освітньої термінології ускладнило інвентаризацію конститuentів ЛСП «освіта» української мови. Порівняно з українською, англійська освітня лексика (і у британському, і в американському національних варіантах) є сталішою, що пов'язано з різницею у часі формування цих галузей суспільного життя. Слід зазначити, що інвентаризацію ЛСП «освіта» в українській мові ускладнювала також недостатня уніфікованість та не завжди точне тлумачення деяких термінів української освітньої термінології [3:38; 4:3]. Отже, якщо основними джерелами термінології англійської мови стали словники та глосарії (звичайні та електронні), то головними джерелами української термінології – тексти документів та законів про освіту.

Для виявлення загальних подібностей і розбіжностей у ЛСП «освіта» англійської та української мов слід коротко зупинитися на чинниках, що є причиною відмінних рис. Важливим фактором, що зумовлює асиметрію терміносистем різних мов, є національно-державні особливості спеціальної сфери [5:113]. Такі особливості сфери освіти зумовлені, у першу чергу, асиметрією культур США, Великобританії та України. Не останньою причиною є фактор ізоляції системи освіти України від зовнішнього впливу під час перебування у складі Радянського Союзу. Розбіжності також зумовлені різним історичним підґрунтям становлення систем освіти цих країн, їхньою географічною віддаленістю, різним національним складом суспільства, відмінностями адміністративного поділу країн т. ін.

Урахування відношень суперординації та субординації сприяло побудові ЛСП деревоподібної конфігурації. ЛСП «освіта» в англійській і українській мовах є складною ієрархічною структурою, що віддзеркалює систему організації та функціонування освіти в суспільстві. Основою ЛСП для обох мов є термінологічна система освіти. Така лексика об'єднана асоціативно-логічними, гіперо-гіпонімічними, партитивними, синонімічними, антонімічними та іншими зв'язками [6:73; 7:2]. Для ЛСП «освіта» характерними є всі типи зв'язків для такого поля риси взагалі, як-от: зв'язок слів чи їхніх окремих значень; системний характер цих зв'язків; взаємна залежність та взаємна визначеність лексичних одиниць; відносна автономність; безперервність смислового простору; осяжність та психологічна реальність для середнього носія мови [8:380].

Проекція сконструйованих ЛСП на вісь координат дозволяє побачити їх в іншому ракурсі: як багатомірну ієрархічну структуру.

Ми підтримуємо точку зору про те, що уявлення про ЛСП як про одномірне структурне утворення не відповідає завданню адекватного опису деяких розрядів лексики [9:6]. Але, зважаючи на те, що досліджуване поле ми представили у вигляді двох конструкцій (одномірної та багатомірної), що, на наш погляд, є рівноправними, робимо висновок про правомірність існування двох поглядів на ЛСП. Залежно від кута зору та цілей дослідження поле може бути представлене як одномірне та багатомірне утворення.

Для перекладознавчого контрастивного аналізу доцільніше використовувати багатомірне поле, а для графічного представлення зручніше використати одномірну конструкцію. Одномірна (деревоподібна) схема дозволяє ефективніше продемонструвати зв'язки між конститuentами, багатомірна - між мікрополями. Використання багатомірного простору дозволяє побудувати універсальну схему ЛСП для обох мов. Універсальними для англійської та української мов є ЛСГ, об'єднані спільними семантичними множниками.

Отже, характерною рисою досліджуваного поля є неодномірність, тобто розташування мікрополів на уявних вісях x , y та z із подальшим перетинанням. Отже, ЛСП "освіта" - це тривимірне утворення, стратифіковане на мікрополя на осі x і z , та ЛСГ на осі y .

У межах мікрополя терміни об'єднані архілексею. Конституенти ЛСГ об'єднані однією спільною семою, що є інтегральною (родовою) у межах певної ЛСГ та видовою (диференційною) поза його межами. Семи, що об'єднують ЛСГ, є універсальними для ЛСП "освіта" англійської та української мов. ЛСГ наскрізь проходять через мікрополя. На нашу думку, таке бачення ЛСП "освіта" є виправданим із точки зору контрастивно-перекладознавчого аналізу та перекладу освітньої лексики.

Центрами таких мікрополів є архілексеми-терміни *primary education, secondary education, further education, higher education* для британського національного варіанту англійської мови (далі НВАМ), *elementary education, secondary education, post-secondary education* для американського НВАМ, *початкова освіта, середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта* для української мови. Мікрополя мають системні зв'язки. Досліджувані ЛСП в обох мовах мають у своєму складі ЛСГ, об'єднані семантичними ознаками, спільними для української мови та обох НВАМ: *заклади освіти (educational establishments); учасники навчально-виховного процесу (pupils, students, teaching staff (амер. - faculty)); навчальні дисципліни (subjects); оцінювання та контроль знань (evaluation and assessment system) організація навчального процесу (organization of the process of education); документи про здобуття рівня освіти (credentials); кваліфікації та вчені звання (degrees and qualifications); артефакти (artefacts)*. Зазначена структура досліджуваного ЛСП є характерною для обох мов.

На осі z ЛСП української мови розташовані мікрополя *спеціальна освіта* (перетинає мікрополя *початкова та середня освіта*), *заочна/вечірня освіта* (перетинає мікрополя *середня, професійно-технічна та вища освіта*). Термінологія, що належить до мікрополя *дистанційна освіта* малочисленна, бо ця форма навчання в Україні лише зароджується.

Подібно до ЛСП української мови, на осі z ЛСП британського та американського НВАМ розташовані мікрополя *special education (спеціальна освіта)*, та *part-time learning (заочна/вечірня освіта)*. Мікрополе *distance learning* та *дистанційна освіта* збігаються частково з причини, зазначеної вище. Лакуною для ЛСП української мови є мікрополе британського НВАМ, об'єднане етноспецифічним британізмом *sandwich learning* (комбіноване навчання, що поєднує навчання з роботою на підприємстві). Не характерним для ЛСП української мови є також мікрополе-конститuent полів обох НВАМ *home-schooling* (домашня освіта, індивідуальна освіта вдома).

На основі аналізу досліджуваного поля виявлено закономірність, що є типовою для трьох досліджуваних ЛСП: у кожному відгалуженні наявні угруповання конститuentів, об'єднаних однією родовою ознакою, що, як відомо, є видовою поза його межами. У нашому дослідженні для позначення складників лексико-семантичного поля використовується така термінологія: мікрополе (як складова лексико-семантичного поля), лексико-семантична група (далі ЛСГ) (як складова мікрополя), лексико-семантична група (далі ЛСПГ) (як складова лексико-семантичної групи).

Перекладознавче порівняння ЛСП "освіта" англійської і української мов для виявлення подібностей і розбіжностей є одним з аспектів вирішення проблеми взаємної перекладності освітньої лексики обох мов. Кардинальна відмінність аналізованих полів в українській і англійській мовах полягає у конститuentному наповненні мікрополів (як у кількісному, так і в якісному планах).

Відомо, що будь-яке порівняння двох мов передбачає розгляд їхньої взаємної перекладності [10:146]. Порівняння ЛСП "освіта" англійської та української мов з метою виявлення подібностей та розбіжностей є одним з аспектів вирішення проблеми взаємної перекладності освітньої лексики обох мов.

Збіги спостерігаються у порівняно нових сферах:

- використання новітніх інформаційних технологій у навчанні (така термінологія більш розвинена в англійській мові, в українську вона, як правило запозичується): *віртуальне мовне середовище - virtual language environment, віртуальні засоби навчання - virtual educational tools, інтерактивне домашнє завдання - interactive homework, віртуальний клас - virtual classroom, real time discussion - обговорення в режимі реального часу та ін.;*

- сфера міжнародного визнання та прирівнення освітніх кваліфікацій, документів про освіту (через статус англійської мови як мови міжнародного спілкування, така термінологія розробляється англійською мовою): *certification- сертифікація, credit transfer-*

перезархування кредитів, access - доступ (до певного рівня освіти), entrance requirements - вступні вимоги, mobility- мобільність, qualification- кваліфікація, placement recommendation- рекомендація щодо рівня навчання та ін.

Як відомо, будь-яка терміносистема перебуває у стані постійного розвитку: з'являються одні терміни, застарівають інші, але є періоди, коли термінологія знаходиться у стані бурхливого розвитку, що і відбувається зараз із терміносистемою освіти в українській мові. Такий стан пов'язаний із перебудовою системи освіти в Україні.

Кардинальна відмінність цих полів в українській та англійській мовах полягає у конститuentному наповненні мікрополів (як у кількісному, так і в якісному планах).

Отже, перекладна взаємовідповідність - це наявність та можливість існування перекладного відповідника, а перекладознавче прирівнення - це порівняння для знаходження перекладних відповідників відповідно до понять, які позначають певні лексеми.

Поставити знак рівняння між українською та англійською (будь-яким із національних варіантів) ЛСП неможливо. Адже термінологія відображає систему організації освіти, яка є досить індивідуальною для кожної країни. Освіта є частиною культури тієї чи іншої країни, а накладати однакові стандарти на культури різних країн неможливо так само, як і на системи освіти, їх можна лише вивчати, порівнювати, знаходити спільні та відмінні риси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови, - К.: Критика, 2003. *Illirsch E.D. The Schools We Need and Why We don't Have Them. - Doubleday, 19%. ЂДубинчук О.С. Про впорядкування педагогічної термінології// Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. - 1994. - №3. - С.38-43.4.Професійна освіта. Словник: Навч. посіб. / Уклад. С.У. Гончаренко та ін. / За ред. Н.Г. Нічкало. - К.: Вища школа, 2000. ЂЛьвівська Г. Комунікативні аспекти перекладу і термінологія. - М., 1992.6.НИКИ ТИН М.В. Основы лингвистической теории значения. - М.: Высш. школа, 1988. ЂКаверина О.М. Семантическое поле «погода» в современном английском языке: (на материале существительных): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04/ Моск. пед. гос. ун-т. - М., 1992. & Кузнецов А. М. Поле// Большой энциклопедический словарь «Языкознание» / Гл. ред. В.Н.Ярцева. - 2-е (репринтное) изд. «Лингвистического*

энциклопедического словаря», 1990. - М.: Большая российская энциклопедия, 1998. - С.380-381. 9. *Моравицкая Л.А.* Лексикосемантическое поле в системе его денотативных и оценочных значений: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.19/ Белорус, гос. ун-т им. В.И. Ленина. - Минск, 1989. 10. *Jakobson R.* On Linguistic Methods of Translation// Theories of Translation: an Anthology of Essays from Dryden to Derrida / Ed. by R. Schulte, J. Biguenet. - Chicago, London: The University of Chicago Press, 1992. - P. 144-151.

ВЕРЗУН Л.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ІДІОЛЕКТУ СОЛОМІЇ ПАВЛИЧКО І ДАРІЇ РАДІЄНКО (на матеріалі роману Девіда Г. Лоуренса "Коханець леді Чатерлей")

Кожен витвір людини - а надто витвір її художньої діяльності - несе на собі відбиток індивідуальності творця. Кожен перекладач підходить до перекладу індивідуально, неповторно, з його особливим вмінням "інтерпретувати" текст оригіналу. Домінанта творчої особистості перекладача зливається із домінантою відхилення від оригіналу, бо в кожного обдарованого перекладача будь-які відхилення від "істини" першотвору не випадкові, а ґрунтуються на його світоглядній і творчій системі. Оригінальність та неповторність перекладів обумовлюється своєрідністю мовної особистості перекладача, яка розкривається насамперед через таке містке поняття, як ідіолект. **Новизна** нашого дослідження полягає в тому, що поняття *ідіолект*, як прояв індивідуальності перекладача, та його вплив на експресивність тексту перекладу є практично не висвітленим у вітчизняному перекладознавстві. Антропоцентрична спрямованість сучасних теорій перекладу роблять наше дослідження особливо **актуальним**.

Термін "ідіолект", як зазначено в Лінгвістичному енциклопедичному словнику, - це специфічні мовні особливості окремого носія мови [1:171]. "Ідіолект" - від грецького *idio* - свій, своєрідний, особливий і *lekt* - мова. Кожен талановитий перекладач має свої характерні вислови, звороти, свою побудову фраз, свої улюблені слова. Формування ідіолекту, незважаючи на багато в чому схожий характер цього процесу в усіх носіїв мови, зумовлюється особливостями внутрішнього індивідуального світу, особистої свідомості та життєвої практики мовця. Ідіолект формується під впливом умов життя як загальних для людей, що належать одній нації, суспільній групі, так і індивідуальних. Однак, будучи нерозривно пов'язаними, індивідуальна і суспільна мовленнєва практика виявляються відносно самостійними.

Творча індивідуальність перекладача розкривається насамперед у використанні різноманітних мовних засобів, які націлені на передачу національною мовою не лише стильової, а й ідейної специфіки тексту оригіналу. Особливості ідіолекту перекладача моделюють значеннєве розгорнення тексту у свідомості адресата, по-різному стимулюючи асоціативну діяльність читача та емоційне сприйняття тексту. Вони допомагають деталізувати або узагальнювати образи, іронізувати події або додавати їм серйозності, знижувати або підсилувати експресивність наративу, розставляти певні смислові та емоційні акценти, наповнювати текст перекладу національним або регіональним колоритом.

Наше дослідження має на меті з'ясувати особливості ідіолекту перекладачів та їх вплив на експресивність тексту перекладу. **Предметом** нашого аналізу є маркери ідіолекту перекладача, які включають в себе морфологічні та лексичні особливості слововжитку.

Матеріалом для аналізу послужив текст роману Девіда Герберта Лоуренса "Коханець леді Чатерлей" у перекладах Соломії Павличко і Дарії Радієнко.

Після виходу у світ роман "Коханець леді Чатерлей" зазнав нищівної критики і був опублікований лише в 1960 році, через тридцять років по смерті автора. Сам Девід Лоуренс у листуванні назвав його "найбільш непристойним" із свого доробку. Цим романом автор хотів адаптувати тогочасну свідомість до понять фізичного існування людини. Все в романі, від